
РЕЦЕНЗИИ

ЕВГЕНИ ЙОЧЕВ. АДВОКАТИТЕ – МИНИСТЪР- ПРЕДСЕДАТЕЛИ НА БЪЛГАРИЯ (1879–1944)¹

Любомир Огнянов*

През 2019–2022 г. Центърът за обучение на адвокати „Кръстю Цончев“ издаде две монографии на доц. д. и. н. Евгени Йочев – „В служба на българското правосъдие и на адвокатурата. История на Съюза на българските адвокати (1920–1944)“ и „Сдружението на българските съдии и Съюзът на българските адвокати по време на правителствата на Отечествения фронт (1944–1948)“. През 2023 г. в ръцете на читателите прависти е най-новото изследване на автора, посветено на адвокатите – министър-председатели на България (1879–1944). Научен редактор и на това издание е адвокат Даниела Доковска.

В най-новата книга на Евгени Йочев е разгледана дейността на 11 видни български адвокати, които са министър-председатели и ръководни политически дейци в страната в периода от 1879 до 1944 година. За нейното написване авторът е използвал огромно количество източници – архивни материали от Централния държавен архив и Българския исторически архив при Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, публикувани документи и документални сборници, спомени и дневници, периодичен печат, стенографски дневници на Народното събрание (Учредително, Обикновено и Велико), статистически издания, енциклопедични справочници. Десетки заглавия включва и ползваната литература от автора.

---

* Професор, доктор на историческите науки.

¹ Център за обучение на адвокати „Кръстю Цончев“, 2023, 263 с. Изданието е подготвено за печат и отпечатано от издателство „Сибир“.

Книгата съдържа очерци за 11 български адвокати – Драган Цанков (1828–1911), Петко Каравелов (1843–1903), Димитър Греков (1847–1901), Константин Стоилов (1853–1901), Стефан Стамболов (1854–1895), Васил Радославов (1854–1929), Стоян Данев (1858–1949), Теодор Теодоров (1859–1924), Петър Гудев (1862–1932), Александър Малинов (1867–1938) и Никола Мушанов (1872–1951). Освен тях в нея са включени и 11 приложения – писма, речи, обръщения и извадки от изказвания, публикации и мемоари на тези изтъкнати български политици и държавници.

Евгени Йочев засяга много страни от живота и дейността на включените в книгата личности – семейна среда, образование, участие в националноосвободителното движение до Освобождението, съпричастност към Руско-турската война през 1877–1878 г. и Съединението на Източна Румелия с Княжество България през 1885 г., партийнополитическа и обществена дейност, участие в парламентите и правителствата на страната, упражняване на адвокатската професия и др. На всички тези аспекти и проблеми е даден сполучлив научен отговор в най-новото изследване на автора.

По отношение на образованието на тези 11 адвокати Е. Йочев подчертава, че повечето от тях са завършили право в престижни чуждестранни университети: Петко Каравелов – в Московския университет, Димитър Греков и Никола Мушанов – в Екс ан Прованс (Франция), Константин Стоилов – в Хайделберг, Лайпциг и в Сорбоната в Париж, Васил Радославов и Стоян Данев – в Хайделбергския университет (Германия), Теодор Теодоров – в Новорусийския университет в Одеса и в Парижкия университет, Петър Гудев – в Парижкия университет, Александър Малинов – в Киевския университет. Шестима от тях – Д. Греков, К. Стоилов, В. Радославов, Ст. Данев, Т. Теодоров и П. Гудев, имат докторска степен по право. Без юридическо образование са само Драган Цанков (слуша лекции по право във Виенския университет) и Стефан Стамболов. Повечето от тях владеят по няколко чужди езика.

За дейността на Драган Цанков през Възраждането Е. Йочев отбелязва, че е далеч от революционното движение, но се включва дейно в борбата за църковна независимост и за разширяване на просветното и културното дело сред българите в Османската им-

перия. Сбито, но точно авторът представя революционната дейност на Стефан Стамболов като апостол на Българския революционен централен комитет за вътрешността на страната (1874), организатор на Старозагорското въстание (1875) и главен апостол на Първи (Търновски) революционен окръг (1876).

Интересна е и информацията в книгата за участието на Др. Цанков, П. Каравелов, Д. Греков и Ст. Стамболов в Руско-турската война през 1877–1878 г. и във Временното руско управление след това. Драган Цанков набира доброволци за Българското опълчение, изпълнява длъжността вицегубернатор в Свищов, Търново и Русе, ръководи Комисията за настаняване на бежанците в Пловдив. По време на войната П. Каравелов служи в Щаба на руската армия, работи като вицегубернатор във Видин, помощник-управляващ Отдела за вътрешните работи на Съвета на управлението на Княжество България и председател на Търновския губернерски съвет. Димитър Греков става преводач в руската армия и участва в съдебните органи на временната руска администрация (председател на Софийския губернерски съд, началник на отделение в Съдебния отдел на Съвета на управлението на Княжество България, председател на Върховния съд). Стефан Стамболов е секретар на военния пратеник на Славянския комитет княз Александър Нарискин и военен дописник и кореспондент на руски вестници.

Много плътно в книгата е разкрита дейността на Др. Цанков, П. Каравелов, Д. Греков и К. Стоилов в Учредителното събрание през 1879 г., което обсъжда и приема Конституцията на Княжество България. Първите двама са представители на партията на „младите“ (на либералите), а другите двама – на партията на „старите“ (на консерваторите). Петко Каравелов е и един от подпредседателите на Учредителното събрание. Мнозинство в събраниято имат либералите, което обуславя приемането на една демократична конституция на младата българска държава. Всъщност и четиримата са сред „бащите“ на Търновската конституция. Те участват в работата на Първото Велико народно събрание (17–26 април 1879 г.), което избира принц Александър Батенберг за български княз под името Александър I.

Много ярки са изявите на П. Каравелов, Д. Греков, К. Стоилов, Ст. Стамболов и В. Радославов в защита на Съединението на

Източна Румелия с Княжество България през 1885 година. По време на Сръбско-българската война К. Стоилов дори участва на фронта като запасен офицер, а Ст. Стамболов – като обикновен войник.

Голямо внимание в книгата на Е. Йочев е обърнато на партийнополитическата дейност на 11-те авторитетни български адвокати. Драган Цанков е един от водачите на Либералната партия през 1879–1884 г., а от 1884 до 1897 г. е лидер на Прогресивнолибералната партия. Петко Каравелов е водач на лявото крило в Либералната партия (1879–1883) и председател на Демократическата партия (1896–1903). Димитър Греков е един от водачите на Консервативната партия, но по-късно преминава към Народнолибералната партия, на която е председател през 1895–1897 и 1899–1901 година. Константин Стоилов също е един от лидерите на Консервативната партия, а от 1894 г. е водач на Народната партия. Стефан Стамболов е активен член на Либералната партия, а от 1887 до 1895 г. е председател на Народнолибералната партия. Васил Радославов е член на Либералната партия от 1883 г., а от 1887 г. е лидер на новоосновената Либерална партия. Стоян Данев е начело на Либералната партия (1897–1899) и оглавява Прогресивнолибералната партия от 1899 година. Теодор Теодоров е един от ръководителите на Народната партия и водач на Обединената народнопрогресивна партия от 1920 година. Петър Гудев е ръководен деец на Народнолибералната партия. Александър Малинов е председател на Демократическата партия от 1903 г. до края на живота си. Никола Мушанов е дългогодишен член на централното ръководство на Демократическата партия, а през 1938–1947 г. е неин председател. Като ръководни дейци или лидери на основните политически партии в страната те играят огромна роля в политическия живот на България от подготовката и приемането на Търновската конституция през 1879 г. до държавнополитическия преврат през 1944 година.

Важно място в изследването на Евгени Йочев заема дейността на посочените политически дейци като министър-председатели на страната. С пет мандата е Ал. Малинов – първият (1908–1910) е тясно свързан с обявяването на Независимостта на България през 1908 г., вторият (1910–1911) – с подготовката на измененията в Търновската конституция след провъзгласяването

на България за царство, третият (1918) – с излизането на България от Първата световна война, четвъртият (1918) – с уреждането на международното положение на България след войната, а петият (1931) – с поемането на управлението на страната от Народния блок след падането на Демократическия сговор от власт. С четири мандата са П. Каравелов и Ст. Данев. Петко Каравелов е министър-председател от 28 ноември 1880 г. до 27 април 1881 г. и от 29 юни 1884 г. до 9 август 1886 година. За трети път е министър-председател от 12 до 16 август 1886 година. Четвъртото правителство, ръководено от него (20 февруари – 22 декември 1901 г.), е бламирано от част от парламентарната група на демократите. От 22 декември 1901 г. до 6 май 1903 г. Ст. Данев оглавява три самостоятелни правителства на Прогресивнолибералната партия, а от 1 юни до 4 юли 1913 г. – коалиционното правителство на Народната и Прогресивнолибералната партия (по време на Балканските войни), което довежда страната до първата национална катастрофа. С по три мандата са Др. Цанков, В. Радославов и Н. Мушанов, от които заслужава да се отбележи управлението на В. Радославов по време на Първата световна война, свързано с втората национална катастрофа. Стефан Стамболов има един мандат (1887–1894), но с най-голяма продължителност (6 години и 9 месеца) и остава трайни следи в политическата и стопанската история на България с утвърждаването на националната независимост на страната и с нейното ускорено икономическо развитие. С два мандата е Т. Теодоров, а с по един са Д. Греков и П. Гудев.

Освен председатели на Министерския съвет премиерите на България до 1944 г. (според Търновската конституция) ръководят и по едно министерство. Авторът правилно смята, че с оглед на целите и задачите на изследването най-голямо значение за съдебната система на страната има Министерството на правосъдието. Затова с основание са разгледани някои от законодателните инициативи на министрите на правосъдието Д. Греков (1879–1880 и 1882–1883), К. Стоилов (1883 и 1886–1888), В. Радославов (1884–1886 и 1894), Т. Теодоров (1896–1897) и Ал. Малинов (1918). Константин Стоилов е автор на първия законопроект за адвокатите (1888).

Изключително богата е и парламентарната дейност на разглежданите политически фигури от нашата нова история. За нея

авторът е издирил и обобщил твърде много факти. Тези личности са ръководни политически дейци, поради което са избирани постоянно в българските Обикновени и Велики народни събрания (ОНС и ВНС). Стоян Данев е депутат в 13 ОНС (от 1894 до 1934 г.) и V ВНС (1911); Т. Теодоров – в 13 ОНС (от 1894 до 1924 г.) и V ВНС (1911); Ал. Малинов – в 11 ОНС (от 1901 до 1934 г.) и V ВНС (1911); Н. Мушанов – в 11 ОНС (от 1902 до 1944 г.); К. Стоилов – в 8 ОНС (от 1879 до 1900 г.), I ВНС (1879), II ВНС (1881) и III ВНС (1886–1887); В. Радославов – в 7 ОНС (от 1886 до 1919 г.), III ВНС (1886–1887) и V ВНС (1911); П. Каравелов – в 7 ОНС (от 1879 до 1901 г.) и I ВНС (1879); Д. Греков – в 7 ОНС (от 1879 до 1900 г.) и III ВНС (1886–1887); Ст. Стамболов – в 7 ОНС (от 1880 до 1895 г.); Др. Цанков – в 6 ОНС (от 1879 до 1903 г.) и I ВНС (1879); П. Гудев – в 5 ОНС (от 1886 до 1908 г.). Освен това повечето от тях заемат ръководни длъжности в Народното събрание: П. Каравелов е председател на I ОНС (1879), II ОНС (1880) и IV ОНС (1884); Ст. Стамболов е подпредседател на II ОНС (1880) и председател на IV ОНС (1884–1886); Д. Греков е председател на III ОНС (1883); Ст. Данев е подпредседател на VIII ОНС (1894–1896), председател на V ВНС (1911) и председател на XV ОНС (1911–1913); Т. Теодоров е председател на VIII ОНС (1894–1896); Др. Цанков е председател на XII ОНС (1902–1903); П. Гудев е председател на XIII ОНС (1905–1907); Ал. Малинов е председател на XXIII ОНС (1931–1934).

По време на режима на пълномощията Д. Греков е председател на Държавния съвет (1881–1882), а по време на политическата криза през 1886–1887 г. Ст. Стамболов и П. Каравелов са членове на Регентския съвет.

Евгени Йочев не е пропуснал да отбележи и факта, че Ст. Данев се занимава с научна и преподавателска дейност в Софийския и Свободния университет, че П. Каравелов, Д. Греков, К. Стоилов, Ст. Стамболов и Ст. Данев са редовни членове на Българското книжовно дружество (дн. Българска академия на науките).

В центъра на изследователския интерес на Е. Йочев е упражняването на адвокатската професия от 11-те български политици и държавници. Като министри те не може да се занимават с адво-

катска защита, но за депутати и партийни дейци няма такова ограничение. Само по време на управлението на Българския земеделски народен съюз XIX ОНС (1921) приема Закон за изменение и допълнение на закона за адвокатите от 1888 г., с който се забранява на народните представители да упражняват адвокатската професия по време на мандата си.

Чрез това изследване Е. Йочев разкрива колко важна е ролята на адвокатурата при изграждането на Третата българска държава, за функционирането на нейната политическа система и за развитието на обществения живот в страната. Адвокатурата се превръща в помощник на правосъдието и източник на законодателни идеи в Министерството на правосъдието и в парламента. Затова не са случайни обстоятелствата, че адвокати са лидери на основните политически партии, че са основатели на идейни течения в тях, че дори някои от тези партии, като Прогресивно-либералната партия (цанковисти), Народнолибералната партия (стамболовисти), Либералната партия (радослависти) и т.н., стават известни с имената на своите водачи адвокати. При това участието на адвокатите в ръководствата на политическите партии открива прекия път за получаване на депутатско място или за заемане на министерска длъжност.

Обобщената справка на автора показва, че през 65-те години от приемането на Търновската конституция (1879) до политическата промяна на 9.09.1944 г. в продължение на 31 години България е управлявана от 30 правителства с министър-председатели адвокати.

В 11-те очерка в книгата адвокатите са представени като ерудирани политически личности, с висока култура и европейски маниери, с богат житейски и политически опит, със завидна юридическа квалификация. Като министри или министър-председатели работят всеотдайно за изграждане на независима и модерна България. Те са пример за умело съчетаване на адвокатската професия с политиката.

При анализа на адвокатската практика на партийните лидери авторът стига до интересни изводи относно връзката между политиката и адвокатурата. От една страна, адвокатската професия осигурява финансова независимост и стабилност на политиците, прави ги известни и популярни сред населението, разширява

влиянието на ръководените от тях партии, улеснява контактите между техните централни партийни ръководства и местните структури. От друга страна, упражняването на адвокатската професия дава непосредствена информация за настроенятия на избирателите, за техните проблеми и очаквания, за създаване на трайни връзки между депутати и избиратели.

В книгата са посочени много конкретни примери от адвокатската практика на Д. Греков, К. Стоилов, Ст. Стамболов, В. Радо-славов, Ст. Данев, Т. Теодоров, П. Гудев, Ал. Малинов и Н. Мушанов, които печелят десетки граждански, търговски, наказателни и политически дела. Като адвокати те се ползват с широка известност, имат безспорни ораторски качества и притежават дълбоки познания за особеностите на българското съдопроизводство. Явяват се на дела в окръжните съдилища, апелативните съдилища и Върховния касационен съд. Някои от тях са ангажирани и в организационните структури на адвокатурата – например Димитър Греков е първи председател на Софийския адвокатски съвет (учреден на 11 октомври 1897 г.), Стоян Данев е председател на Софийския адвокатски съвет от 1899 до 1905 г. (с малки прекъсвания), а Александър Малинов е председател на Висшия адвокатски съвет (1926–1927), председател на Съюза на българските адвокати (1928–1930) и подпредседател на Международния съюз на адвокатите (1930–1931).

Книгата на Е. Йочев е задълбочен изследователски труд за живота и дейността на едни от най-видните български адвокати в периода до 9.09.1944 г., които стигат до върховете на изпълнителната и законодателната власт в страната като депутати, подпредседатели и председатели на Народното събрание, министри и председатели на Министерския съвет. Тя дава важни познания за политическото и държавното устройство на следосвобожденска България и за мястото на българската адвокатура в общественения живот на страната. Ето защо книгата е ценно четиво както за българските политици и държавници, така и за широките кръгове на адвокатската общност.